IL-KELMA "TA" FL-ILSIEN MALTI

Fil-kelmtejn li sawwarna fuq "L-Ilsien Malti", ktibna: "Naħtieġu wkoll Grammatka li mhux biss turina kif għandna niktbu, iżda wkoll kif għandna nfissru bil-kliem il-ħsibijiet tagħna. Hawnhekk ukoll hemm bżonn li aħna nqabblu l-malti ma' l-ilsna li minnhom aktarx huwa ġej" (1).

Mhux dejjem ħafif tgħid minn fejn tkun ġejja kelma, bħal ma sejrin naraw, billi mmorru nfittxu mnejn hija ġejja l-kelma TA, li xi wħud jiktbu: TAGħ (2).

TA hija *preposizzjoni* (3), jiġifieri li titqiegħed quddiem kelma oħra, u tfisser, il-biċċa l-kbira, il-jedd ta' xi ħadd fuq xi ħaġa; bħal mita ngħidu: "Id-dar *ta* Pawlu". TA tista' tiġi magħquda ma' l-artikulu: TAL-, u mal-pronomi: TIGħI, TIGħEK etċ. (4)

Din il-kelma TA, sa fejn nafu aħna, ma tinsabx fl-ilsna semîn l-oħra (5). Mita fil-għarbi, fis-sirjâk, fil-lhudi...wieħed irid ifisser il-jedd ta' wieħed fuq ħaġa, ma jgħidx TA, iżda għandhom sura oħra li tinsab ukoll fil-malti.

In-nom, fl-ilsna semîn, għandu żewġ għamliet. Jekk in-nom ikun għalih, jieħu l-artikulu u jiġi mqiegħed fl-*istat assolut;* jekk ikun qiegħed ma' ieħor, jitlef l-artikolu u jiġi mqiegħed *fl-istât kostrutt.* Mita ngħidu: "Is-salib il-kbir", u "Salib it-toroq", *Is-salib,* fl-ewwel qawl, huwa *fl-istat assolût;* fit-tieni huwa *kostrutt.* Fl-ilsna semîn, il-jedd fuq ħaġa, jiġi mfisser bl-*istat kostrutt,* imma fil-malti, nistgħu nfissruh ukoll, billi ngħidu: TA: "Id-dar ta Pawlu".

In-nom fl-*istât kostrutt,* mita huwa ta' sura mara (femminil), iżid (6) fuq il-għamla tiegħu fl-*istât assolut* l-ittra T. Għalhekk il-għarbi jgħid "al-muħabba" = L-imħabba, *stât assolut,* iżda "Muħabbatu (A)llahi" = Imħabba t'Alla, *stât kostrutt.*

Din is-sura sabiex infissru l-jedd, tinsab ukoll fil-malti flimkien ma' dik bit-TA:

(1) Ara "Il-Malti", 1926, faċċ. 42.

(2) A. E. Caruana, *Vocabolario della Lingua Maltese,* Malta 1903, p. 469.

(3) A. E. Caruana, loc. cit., isejħilha: *"segnacaso del genitivo"*.

(4) TIGħI hija TA bil-pronom magħha meħmuż: TA + I. Kif issir TIGħI naraw il-quddiem.

(5) Mita nsemmu l-ilsna semin ma nifhmux nitħaddtu ħlief minn l-ilsna l-kbar; bħall-għarbi, assîr, sirjak, feniċju, lhudi u mhux mid-djaletti.

(6) Ngħidu *iżid* biex niftehmu; il-għaliex in-nom ta' sura mara fil-għarbi għandu T fl-*istât assolut* ukoll, imma ma tinqarax *(Ta marbuta),* iżda fl-*istat kostrutt* tinqara. Fil-lhudi, it-T li ma tinqarax. tinkiteb H.

Stât Assolut	*Stât Kostrutt*	TA
Sura	Suret in-nies	Is-sura tan-nies
Riħa	Riħet il-għana	Riħa tal-għana
Ħames	Ħamest it-tfal	—

Fis-sura raġel (maskil) l-ittra T ma tiġix miżjuda:

Stât Assolut	*Stât Kostrutt*	TA
Salib	Salib it-toroq	Is-salib tat-toroq
Tarf	Tarf il-mejda	It-tarf tal-mejda

Fil-malti tal-lum, il-għamla bit-TA qiegħda teqred *l-istat kostrutt*, li huwa ħaġa ewlinija ta' l-ilsna semin. Il-lum fis tisma': *Il-Ktieb ta Pawlu, il-ktieb tigħi*...iżda ma tismâx fis: Ktieb Pawlu, Ktibi...Mita aħna ninqdew bil-partiċella TA inkunu qegħdin inżidu għamla ġdida fil-malti, li kif għedna ma tinsabx fl-ilsna semin l-oħra. F'din il-għamla:

1. In-nom fl-*istât kostrutt* igħaddi għall-*istât assolut* u jieħu l-artikulu: Ktieb Pawlu = *il-ktieb ta Pawlu.*
2. Tinħoloq kelma ġdida: TA.

Minn dan kullħadd jista' jara kif f'dil-ħaġa, il-malti jingħażel minn l-ilsna ħutu. Mnejn hija ġejja din il-firda? Jekk aħna nduru ftit fuq l-ilsna neo-latini, l-iktar fuq it-taljan, aħna naraw li l-malti jaqbel f'din il-ħaġa magħhom. Tabilħaqq inħarsu ftit lejn dawn:

Taljan:	L'amore	di	Dio
Malti:	L-imħabba	ta	Alla
Għarbi:	Maħabbatu		(A)llahi

Minn dan wieħed jista' jara li l-malti għandu l-kliem semîn, għax fil-kliem jaqbel mal-għarbi, iżda l-ħsieb tiegħu ifissru bħalma jfissru t-taljan (neo-latin).

Din il-għamla tal-ħsieb neo-latina, fil-malti, kif għedna fuq, ma hix dejjem meħtieġa; il-malti, jista', wkoll ifisser dal-ħsieb bl-*istât kostrutt* bħal l-ilsna ħutu: "Imħabbat Alla" li aħna x'aktar niktbu: "Imħabba t'Alla".

Mela, il-malti, fuq l-ilsna neo-latini, jista' jfisser il-jedd bil-kelma TA. Mnejn hija ġejja din il-kelma? Jekk naslu sabiex ngħidu mnejn hija ġejja l-kelma TA, inkunu nistgħu, bla ebda xkiel, ngħidu kif għandha tinkiteb, jekk TA jew TAGħ (7).

Il-fehma tagħna hija li **TA** ġejja mit-**T** li fl-*istât kostrutt* tiżdied fis-sura mara (femminil), u minn l-A ta' l-artikulu. Il-malti jgħid: "Imħabba t'Alla", iżda billi tlifna l-ħoss semi fil-kitba, qegħdin naqsmu l-kliem ħażin, u taħt

(7) Xi wħud TAGħ jiktbuha TA'. Iżda għandna inkunu nafu li dawk kollha li jiktbu l-ilsna semin bil ħażż latin, taħt ' jifhmu ittra dgħajfa (hamża, alîf etc...) u taħt ' jifhmu Għ. Għalhekk *magħ* għandha tinkiteb MA ' u mhux MA ' u hekk ukoll il-kliem li joħroġ b'Għ.

it-tagħlim ta' l-ilsna neo-latini ngħidu u niktbu "Imħabba t'Alla" flok "Imħabbat Alla!" L'artikulu fl-ilsna semin (għarbi, lhudi) jibda bl-A u mhux bl-I (8); għalhekk għandna ngħidu: "*Kelbat as-sîd*", li fi lsienna saret "Kelba tas-sid" u imħabba it-tagħlim ta' l-ilsna neo-latini: "Il-kelba tas-sid". Għalhekk jidhrilna li l-kelma TA, għandha tinkiteb TA u mhux TAGħ jew TA'.

Iżda l-għaliex aħna niktbu TIGħI, TIGħEK etċ.

Jekk aħna niflu sewwa l-kliem malti, insibu li fil-malti hemm kelma oħra, li għall-għamla tagħha tixbah lill-kelma TA. Din il-kelma hija MAGħ, li tinsab fl-ilsna semin l-oħra, u tfisser dak li tfisser fil-malti.

Kull ħadd jaf li l-liġi tax-xebh *(analoġija)*, hija l-muftieħ ta' ħafna kliem tqal, fl-ilsna kollha. Il-liġi tax-xebh filmalti tinsab f'ħafna kliem, l-iktar fl-imperfett tal-Verb (9). Għalhekk aħna jidhrilna li TIGħI, TIGħEK etc., huma ġejjin mix-xebh ta' MIGħI, MIGħEK etc...Billi TA ma tinsabx fl-ilsna semin, mita l-malti ħoloq il-kelma TA, lilha mar xebbah ma' MAGħ, u fuqha sawwar il-għamliet kollha li ħerġin minn TA (10).

Aktarx xi ħadd jistaqsini jekk jiena naħsibx li għandna niktbu: "Imħabbat Alla" u mhux "imħabba t'Alla", jew TII u mhux TIGħI.

Il-ħsieb tiegħi ma hux li nati liġijiet għall-kitba ta' l-lsien malti, imma biss li nagħmel milli nista' sabiex infisser xi kliem tqîl. Kif inbagħad għandna niktbuh, jaħseb kull ħadd kif irid! Hija ħaġa ħafifa u li jaraha kull ħadd, li s-semin ma jgħidu qatt TA sabiex ifissru l-jedd, iżda huwa wkoll minnu li l-kelma TA tinsab imdaħħla sewwa fil-malti, li aktarx ħadha b'xebh ta' l-ilsna neo-latini. Malta tinsab f'nofs il-Mediterran u kienet dejjem il-mogħdija minn l-Orjent għal l-Oċċident; huwa xieraq li l-ilsien malti jġib fih ukoll il-għaqda ta' l-ilsna ta' l-Orjent u ta' l-Oċċident, tas-semîn u tal-latini!

P. Serafin M. Zarb O. P.

F'dan l-artikulu ġibna l-kliem *ta' tiegħi*, fejn stajna, miktubin hekk biex ma nitbegħdux mit-*Tagħrif* tagħna u nitolbu lis-sur Cremona biex, darb'oħra, iġib, fil-Malti, x'jidhirlu milli qal hawn Patri Zarb. (N. tad-D.)

(8) Xi kliem li fil-għarbi għandu A, fil-malti l'A saret I. Il-għarbi jgħid *bâb*, *qatalna*...Il-Malti jgħid *bib*, *qtilna*....

(9) Sabiex ma ntawlux infissru, darb'oħra, il-liġi tax-xebh fil-verb.

(10) Aħna nafu li xi kittieba oħra maltin, fissru l-kelma TA xort'oħra. Ma semmejnihomx għax ma ridniex nigbdu fit-tul u l-għaliex it-tifsira li tawna tal-kelma TA ma dehritilniex tajba.